

TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE KARŞILIKLAR ve MUHASEBE UYGULAMALARI

Bayram TAMKAN (*)

1 - GİRİŞ

Günümüzün yoğun rekabet koşulları altında, işletmelerin sağlıklı bir şekilde çağdaş muhasebe sistemlerinde kayıt tutması ve maliyetlerini kontrol etmesi önem kazanmaktadır. Başka bir deyişle, işletmelerin dönem kârının ve üretilen mamul maliyetinin doğru bir şekilde tespiti, mali tabloların güvenilir ve gerçeği yansıtacak şekilde düzenlenip raporlanması, varlıkların ve borçların gerçek değerleriyle gösterilmesi önemlidir. Bu yüzden muhasebenin temel kavramlarından olan sosyal sorumluluğun yerine getirilmesi için karşılık ayrılması, muhasebe uygulamalarında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada vergi sistemimizde yer alan karşılıklar, vergi kanunlarındaki düzenlemeleriyle ele alınmış olup, muhasebe teorisi açısından incelenmiştir.

2- KARŞILIK KAVRAMI

Karşılık kavramıyla ilgili olarak muhasebe te-

orisinde, vergi hukukunda, sermaye piyasası mevzuatında ve Türk Ticaret Kanununda ayrı ayrı tanımlamalar yapılmıştır.

Muhasebe teorisindeki karşılık kavramı, kaynağını, muhasebenin temel ilkelerinden olan “ihtiyatlılık” kavramından alır. Söz konusu kavramın Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’ndeki¹ (MSUGT) açıklaması şu şekildedir:

“Bu kavram muhasebe olaylarında temkinli davranılması ve işletmenin karşılaşılabileceği risklerin göz önüne alınması gereğini ifade eder. Bu kavramın sonucu olarak, işletmeler, muhtemel giderleri ve zararları için karşılık ayırırlar, muhtemel gelir ve kârları için ise gerçekleşme dönemlerine kadar herhangi bir muhasebe işlemi yapmazlar. Ancak bu kavram gizli yedekler veya gereğinden fazla karşılık ayrılmasına gerekçe oluşturmaz”

Ayrıca MSUGT’ de yer alan bilanço ilkelerinin açıklandığı kısımda, varlıklardaki değer düşüklüğünü göstermek için karşılık ayrılmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Söz konusu ilke şu şekildedir.

(*) Vergi Denetmeni

¹ 26/12/1992 tarih ve 21447(M) sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

*“Bilançoda varlıkları, bilanço tarihindeki gerçeğe uygun değerleriyle gösterebilmek için, varlıklardaki değer düşüklüklerini göstererek karşılıkların ayrılması zorunludur. Dönen varlıklar grubu içinde yer alan menkul kıymetler, alacaklar, stoklar ve diğer dönen varlıklar içindeki ilgili kalemler için yapılacak değerleme sonucu gerekli durumlara uygun **karşılıklar** ayrılır. Bu ilke, duran varlıklar grubunda yer alan alacaklar, bağlı menkul kıymetler, iştirakler, bağlı ortaklıklar ve diğer duran varlıklardaki ilgili kalemler için de geçerlidir.”*

Karşılık kavramı sadece ihtiyatlılık ile ilgili bir kavram değildir. Aynı zamanda dönemsellik ve tam açıklama kavramlarıyla da yakından ilgilidir.

Özü itibarıyla muhasebe teorisindeki karşılık kavramı, ihtiyatlılık, tam açıklama ve dönemsellik kavramının bir gereği olarak, gelecekteki muhtemel zarar, ziyan ve tazminatlardan dolayı aktif değerlerde meydana gelebilecek bir değer azalışına karşı temkinli davranılması olarak ifade edilebilir.

Vergi hukukumuzda yer alan karşılık kavramı, 213 sayılı Vergi Usul Kanununun² (VUK) 288’ inci maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddede *“Hâsıl olan veya husulü beklenen fakat miktarı katıyetle kestirilemeyen ve teşebbüs için bir borç mahiyeti arz eden belli bazı zararları karşılamak maksadıyla hesaben ayrılan meblağlara karşılık denir. Karşılıklar mukayyet değerleriyle pasifleştirilmek suretiyle değerlenir. Amortisman kayıtları hakkındaki özel hükümler mahfuzdur.”* hükmüne yer verilmiştir.

Maddede yer alan hüküm incelendiğinde karşılık ayrılabilmesi için;

a) Gerçekleşen veya gerçekleşmesi muhtemel olan bir zarar söz konusu olmalıdır,

b) Bu zararın miktarı kesin olarak belirlenememelidir,

c) Bu zarar işletme için bir borç niteliğini taşımamalıdır.

Yukarıda belirtilen koşulların meydana gelmesi halinde muhtemel zararları karşılamak üzere karşılık ayrılabilir. Ayrılan karşılıklar mukayyet değerleri ile değerlendirilir.

Karşılıklarla ilgili şartları belirleyen söz konusu 288’nci madde hükmüne dayanılarak ilgili vergi kanununda özel bir düzenlemeye gerek olmaksızın karşılık ayrılıp ayrılmayacağı konusu tartışmalı olmakla birlikte, bu mevzuda uygulamanın 288’nci maddenin yanında vergi kanunlarında başka bir hüküm olması gerektiği yönünde olduğunu belirtmek gerekir. Buradan hareketle, şayet 288’nci maddedeki genel tanımlamaya dayanılarak bir karşılık ayrılması durumunda, ayrılan bu karşılığın gider yazılmasının mümkün olmadığını söyleyebiliriz.

Çalışmanın temelini vergi ve muhasebe açısından karşılık kavramı oluştursa da sermaye piyasası mevzuatında ve Türk Ticaret Kanununda yer alan karşılık kavramına da kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Sermaye Piyasa Kurumu (SPK) tarafından yayımlanmış olan muhasebe standartlarının birinci bölümünün üçüncü maddesinde muhasebenin temel kavramlarına yer verilmiştir. Bu kavramlar işletmenin sürekliliği, dönemsellik, tutarlılık, ihtiyatlılık, tam açıklama, önemlilik, sosyal sorumluluk, tarafsızlık, özün önceliği, kişilik, para ölçüsü ve maliyet esası kavramlarıdır. Bu standartların 9’uncu maddesinde hüküm altına alınan ihtiyatlılık kavramı, *“işletmelerde durumun olduğundan daha iyi gösterilmesini engelleyen ve işletmeleri risk altına sokmayı önleyen muhafazakâr yaklaşım*

² 10/01/1961 tarih ve 10703 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

tarzlarını ifade eder. Bu kavramın sonucu olarak, işletmeler, muhtemel giderleri, zararları ve borçları için karşılık ayırırlar; muhtemel gelir ve kârları için ise herhangi bir muhasebe işlemi yapmazlar. Ancak, bu kavram gizli yedekler veya gereğinden fazla karşılıklar ayrılmasına gerekçe oluşturmaz.” şeklinde açıklanmıştır. Açıklamadan da anlaşılacağı gibi, SPK’nın yayımlamış olduğu muhasebe standardındaki ihtiyatlılık kavramı, MSUGT’deki ihtiyatlılık kavramıyla örtüşmektedir. Dolayısıyla SPK’nın yayımlamış olduğu muhasebe standardında yer alan temel kavramlarla MSUGT’ndeki muhasebenin temel kavramları koşutluk göstermektedir.

Ticaret hukuku açısından karşılık kavramına bakıldığında ise, diğer kanun ve mevzuatlarda olduğu gibi muhtemel zararlar söz konusu olduğunda karşılık ayrılacağı görülmektedir. 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunun³ 465’nci maddesinin ikinci fıkrası hükmünde, ileride yerine getirilecek teslim veya tesellüm mükellefiyetlerinden veya hut bunlara benzer taahhütlerden doğması muhtemel zararlara karşılık olmak üzere bilançoya yedek akçe⁴ konulabileceği belirtilmiştir.

3- KARŞILIKLARLA İLGİLİ ÖZELLİKLI HUSUSLAR

Karşılıklarla ilgili hesaplama ve muhasebeleştirilmelere geçmeden evvel bu hususla ilgili belirtilmesi gereken bazı konulara yer vermek yararlı olacaktır.

- Karşılıklar pasif karakterli bir hesaptır. Daha ziyade değerini kaybeden varlıkların gerçek durumunu göstermek için ayrılan ya da işletme için

bir borç niteliği taşıyan ve bu sebeple sermayeye girmeyen fonlardır.

- Karşılıklar işletmenin faaliyet sonuçlarını gerçeğe uygun olarak gösterebilmek için muhtemel zarar ve zararlar için ayrılır.

- Karşılıklar, işletmenin kâr elde edip etmesine bağlı olmaksızın ayrılır.

- Karşılıklar menkul kıymet değer düşüklüğü karşılığı, şüpheli alacaklar karşılığı, stok değer düşüklüğü karşılığı gibi konusu belli olan fakat, miktarı belli olmayan, bir takım risk ve ihtimalleri gözü önüne alarak ihtiyatlı olunması gayesini taşır.

- Ayrılacak karşılığın tutarının belirlenmesi objektif kriterler çerçevesinde yapılan tahminlere dayanır.

- Aktifle ilgili karşılıklar bilançoda aktif düzenleyici hesap olarak, ilgili aktif varlığın altında (-) olarak gösterilir.

- Karşılık ayrılması hususunda bir ihtiyarilikten söz edilemez. Bu, bir zorunluluktur.⁵

- Karşılıklar geçicidir. Zarar gerçekleştiğinde kayıtlardan çıkarılır.

- Karşılıklar ilgili olduğu dönemin bir maliyet veya gider unsurudur.

4- KARŞILIKLARIN HESAPLANMASI ve MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Karşılıklar, aktifle ilgili olanlar yani varlık karşılıkları ile aktifle ilgisi bulunmayan yani borç ve gider karşılıkları olarak ikili tasnife tabi tutulabilir. Bu çalışmada sadece aktifle ilgili karşılıklara ilişkin açıklamalara yer verilecektir. Aktifle ilgisi olmayan karşılıklar ise ayrı bir çalışmayı gerektirdiğinden burada kapsama dahil edilmemiştir.

³ 09/07/1956 tarih ve 9353 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

⁴ Buradaki yedek akçeyi karşılık olarak anlamak gerekir.

⁵ MSUGT’de “Bilanço İlkeleri” içerisinde “Varlıklara İlişkin İlkeler” md.3.

Karşılıkların hesaplanmasında göz önünde bulundurulacak hususların başında, ayrılan karşılığın hangi aktif kıymet için ayrılması gerektiği vardır. Zira bu aktif kıymetlerin değerlendirme esasları kanun, standart ve tebliğ bazında farklılıklar göstermektedir. Bu bakımdan bilançonun aktifini ilgilendiren varlık kalemlerinin nasıl değerlendirileceği, dolayısıyla ayrılacak karşılığın miktarının nasıl belirleneceği, aktif kıymetin türüne göre belirleneceğinden bu husus önem arz etmektedir.

Aşağıda **aktifle ilgili karşılıklar ve hesaplama usulleri** ile ilgili ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir.

1- Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı

11 No'lu hesap gurubunda yer alan bu hesap, menkul kıymetlerin borsa veya piyasa değerlerinde önemli ölçüde ya da sürekli olarak değer azalması olduğu tespit edildiğinde ortaya çıkacak zararların karşılanması amacı ile ayrılması gereken karşılıkların izlendiği hesaptır. Vergi Usul Kanununun 279' uncu maddesi, bu kıymetlerin alış bedeliyle⁶ değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu maddeden hareketle, menkul kıymetler alış bedeli ile kayda alındıkları için ayrılacak karşılık, alış bedeli-ne göre oluşacak değer kaybına ilişkin olacaktır.

Örnek: Bir işletmenin 400.000 TL' ye satın aldığı hisse senetlerinin dönem sonunda borsadaki değeri 300.000 TL' düşmüştür. Bu durumda yapılacak kayıt ve hesaplamalar şöyle olacaktır:

Alış Bedeli : 400.000 TL

Borsa Rayıcı : 300.000 TL

Değer Kaybı : 100.000 TL

		/	
654- Karşılık Giderleri Hs.			100.000
119- Men.Kıy.Değ.Düş.Karş.Hs.			100.000
		/	
950- KKEG ve Matraha Eklenecek Tutar			100.000
951- Matraha Eklenecek Alacaklı Hs.			100.000
		/	
Söz konusu hisse senetleri satılmayıp dönem sonunda portföyde kaldığında şu kayıt yapılacaktır:			
		/	
119- Men.Kıy.Değ.Düş.Karş.Hs.			100.000
644- Konusu Kalmayan Karş. Hs.			100.000
<i>(Değer düşüklüğünün ortadan kalkması nedeniyle karşılık gideri iptali)</i>			
		/	

⁶ Alış bedelinden ne anlaşılması gerektiği gerek kanunda gerekse kanun gerekçelerinde açıklığa kavuşturulmamıştır. Ancak genel kabul görmüş bir tanıma göre; alış bedeli, iktisadi kıymetin satın alınması karşılığında ödenen veya borçlanılan bedeldir.

Bu hisse senetleri ertesi yıl 450.000 TL' ye satıldığı durumda yevmiye kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

100- Kasa Hs.	450.000	
119- Men.Kıy.Değ.Düş.Karş.	100.000	
110- Hisse Senetleri Hs.		400.000
645- Menkul Kıy.Satış Karı Hs.		150.000

İşletme, söz konusu menkul kıymetin satışından gerçekte 50.000 TL kar elde ettiği halde bu yılda elde edilen kar, karşılık giderinin iptali nedeniyle 150.000 TL olarak muhasebeleştirilmiştir. Geçmiş yılda ayrılan karşılık gideri kanunen kabul edilmeyen gider olarak vergi matrahına ilave edildiği için bu yıl da aynı tutarın vergi matrahından indirilmesi gerekmektedir.

952- VTOG ⁷ ve Matrahtan İndirilecek Tutar	100.000	
953- Matrahtan İndirilecek Tutar Ala. Hs.		100.000

Yukarıdaki satış işleminin şu şekilde de kayıt altına alınması mümkündür:

100- Kasa Hs.	450.000	
119- Men.Kıy.Değ.Düş.Karş.	100.000	
110- Hisse Senetleri Hs.		400.000
644- Konusu Kalmayan Karş. Hs.		100.000
645- Menkul Kıy.Satış Karı Hs.		50.000

2- Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı

Vergi hukukunda şüpheli alacaklar 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 323' üncü maddesinde yer almaktadır. 323' üncü madde şu hükümleri taşımaktadır:

"Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla;

1. Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar;

2. Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar; şüpheli alacak sayılır.

Yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.

Bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğu karşılık hesabında gösterilir. Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktara inhisar eder.

⁷ Vergiye Tabi Olmayan Gelir

Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar-zarar hesabına intikal ettirilir."

Madde hükmünden de görüleceği üzere, bir alacağın hangi şartlarda şüpheli duruma geleceği ve bunlar için hangi şartlarda karşılık ayrılacağı açıkça belirtilmiştir.

Ticari alacaklar, işletmenin ticari ilişkisi nedeniyle ortaya çıkan tüm senetli ve senetsiz alacakları kapsamaktadır. Dolayısıyla şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için alacağın ticari alacak olması yeterlidir. Yani senetli ya da senetsiz olmasına bakılmaksızın alacağın şüpheli hale gelmesi durumunda karşılık ayrılması gerekir.

Bir ticari alacağa karşılık ayrılabilmesi için söz konusu alacak ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesiyle ilgili olmalıdır. Alacak teminata bağlı ise karşılık ayrılamaz. Fakat alacak teminatlı olmasına rağmen teminat yetersiz ise eksik kalan kısma karşılık ayrılabilir. Bunun dışında şüpheli alacağa karşılık ayıracak işletmenin bilanço usulüne göre defter tutan bir işletme olması gerekir. Karşılık ayrılan alacak daha sonra tahsil edildiğinde "konusu kalmayan karşılık" olarak gelir yazılmalıdır. Konkordato talep edilen alacaklar için ise herhangi bir karşılık ayrılmaz.

Maliye Bakanlığı kamu idare ve müessesesinden olan alacakların tahsil edilememesinin mümkün olmadığı düşüncesiyle kamudan olan alacağa, karşılık ayrılamayacağı yönünde mukteza⁸ vermiştir. Ayrıca hatır senedine ve haciz işlemi uygulanan alacaklara da karşılık ayrılmamaktadır. Alacağa haciz uygulaması, alacağın teminata bağlandığı anlamına geleceğinden hacizli

alacaklara karşılık ayrılması mümkün değildir. Adi ortaklıktan olan bir alacağa karşılık ayrılabilmesi için ise, her bir ortak için ayrı ayrı takibat yapılmış ve alacağın tahsil edilememiş olması gerekir. Kollektif şirketten olan alacaklar için de şirket ve ortakları hakkında takibata geçilmiş ve sonuç alınamamış olmalıdır.

Muhasebenin dönemsellik ilkesi ve vergi hukukunun hesap dönemi kavramı açısından her hesap döneminin geliri ayrı ayrı vergilenir. Dönemsellik ilkesi gereğince, alacak hangi dönemde şüpheli hale geldiyse ancak o dönemde şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir. Mükellef ilgili yılda şüpheli alacağa karşılık ayırıp ayırmamakta serbesttir. Yani bir ihtiyarılık söz konusudur. Dolayısıyla alacağın şüpheli hale geldiği dönemde karşılık ayrılmadığı durumda ihtiyarılığın karşılık ayırmama yönünde kullanıldığı kabul edilerek, daha sonraki dönemlerde bu alacak için karşılık ayrılması söz konusu değildir.

Katma Değer Vergisi için şüpheli alacak karşılığı ayrılıp ayrılmayacağı hususunda 334 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinde⁹ açıklamalarda bulunulmuştur. Buna göre, alacağın ilgili dönem kayıtlarına girmiş olması ve KDV beyannamelelerinde beyan edilmiş olması şartıyla, KDV içeren şüpheli alacaklarda Katma Değer Vergisi için karşılık ayrılabilir.

Herhangi bir malın tesliminden veya hizmetin ifasından önce satış bedeline mahsuben yapılan ödemeler olarak tanımlanabilen avanslar için, daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmemiş ve dönem kazancının oluşumunu etkilememiş bir alacak olduklarından şüpheli alacak karşılığı ayrılması mümkün bulunmamaktadır.

⁸ Maliye Bakanlığının 29.09.1995 tarih ve 1300-220/7897 sayılı muktezası.

⁹ 05/05/2004 tarih ve 25453 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Örnek: Z A.Ş.'nin Y A.Ş.' den mal satışı karşılığında 170.000 TL tutarında senede bağlı alacağının 15.04.2008 tarihinde şüpheli hale geldiği anlaşılmış ve söz konusu tutar için karşılık ayrılmıştır. 24.08.2008 tarihinde söz konusu alacak tutarının 110.000 TL'lik kısmı Y A.Ş. tarafından ödenmiş, 23.11.2008 tarihinde ise, geri kalan tutarın tahsiline imkân kalmadığı kanaat verici vesika ile tevsik olunmuştur. Bu durumda yapılacak kayıtlar aşağıdaki gibi olacaktır.

Alacağın şüpheli hale gelmesi ve karşılık ayrılmasına ilişkin kayıtlar;

15/04/2008	
128- Şüpheli Ticari Alacaklar Hs.	170.000
121- Alacak Senetleri Hs.	170.000
/	
654- Karşılık Giderleri Hesabı	170.000
129- Şüpheli Ticari Alac. Karş.Hs.	170.000
/	

Karşılık ayrılan alacakların kısmen tahsiline ilişkin kayıtlar;

24/08/2008	
102- Bankalar Hesabı	110.000
128- Şüpheli Ticari Alacaklar Hs.	110.000
/	
129- Şüpheli Ticari Alac.Karş.Hs.	110.000
644- Konusu Kalmayan Karş.Hs.	110.000
/	

Şüpheli alacağın tahsilin imkansız hale gelmesine ilişkin kayıtlar;

23/11/2008	
129- Şüpheli Ticari Alac.Karş.Hs.	60.000
128- Şüpheli Ticari Alacaklar Hs.	60.000
/	

3- Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğinde (MSUGT) yer alan Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı Hesabıyla ilgili açıklamalarda, yangın, deprem, su basması gibi doğal afetler ve bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak, teknolojik gelişmeler ve moda değişiklikleri nedenleriyle stokların fiziki ve ekonomik değerlerinde önemli azalışların ortaya çıkması veya bunların dışında diğer nedenlerle stokların piyasa fiyatlarında düşmelerin meydana gelmesi dolayısıyla, kayıpları karşılamak üzere karşılık ayrılacağı ifade edilmektedir.

Vergi Usul Kanununda ise iki tür değer düşüklüğünden bahsedilmektedir. Bunlardan biri Vergi Usul Kanununun 274' üncü maddesine göre ortaya çıkan değer düşüklüğü, diğeri ise 278' inci maddesine göre ortaya çıkan değer düşüklüğüdür.

274'ncü madde hükmü, ekonomik nedenlerden kaynaklanan değer düşüklükleri konusunda ki değerlemeyi konu edinmektedir. 274' üncü maddeye göre, emtianın maliyet bedeline kıyasla değerlendirme günündeki satış bedelleri %10 ve daha fazla düşüklük gösterdiği hallerde maliyet bedeli yerine emsal bedeli ile değerlendirme yapılmasına imkan tanınmaktadır. Buradaki açıklamadan anlaşılması gereken, işletme stoklarında bulunan malın moda, teknolojik sebepler, rekabetten veya ekonomik konjonktürden kaynaklanmış ve malın satış fiyatı, maliyet bedelinin %10 ve daha fazla düşüklük göstermesi durumunda bu madde hükmüne göre emsal bedeli ile değerlendirileceği ve aradaki fark kadar karşılık ayrılacağıdır.

278'nci madde hükmü, fiziksel (doğal nedenler dahil) ve teknolojik nedenlerden kaynaklanan değer düşüklüğüne ilişkin değerlemeyi işaret etmektedir. 278'nci madde, işletmeye dahil malların değerindeki düşüklüğün yangın, deprem, su basması gibi doğal afetler sebebiyle veya bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak gibi sebeplerle ortaya çıkması durumunda maliyet bedeli yerine emsal bedeliyle değerlendirilebileceğine imkan vermektedir. Bu madde hükmüne göre, değer düşüklüğünden söz edebilmek için malda fiziki bir yıpranma meydana gelmeli ve bunun sonucu olarak malın değerinde bir azalma olmalıdır. Böyle hallerde maliyet bedeli yerine emsal bedeli esas alınarak değerlendirme yapıp ortaya çıkan zarar kadar kar-

şılık ayrılabilir. Bu maddedeki değer düşüklüğüne neden olan haller dışında, örneğin çalınma veya kaybolma suretiyle emtiada meydana gelen kayıplar için bu hükmün uygulanması mümkün değildir. İşletmede mevcut olan bir varlığın, çalınma, kaybolma gibi nedenlerle işletme varlıkları arasından yok olması durumunda Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre ayrılan karşılığın kanunen kabul edilmeyen gider olarak mütalaa edilmesi gerekir.

Emsal bedelle yapılan değerlemede Vergi Usul Kanununun 267'nci maddesinde belirtilen üçüncü sıradaki takdir esası uygulanacaktır. Yani kıymet kaybının tespiti için takdir komisyonuna başvurulmalıdır. Hemen belirtmek gerekir ki, bugünkü yapısı ve çalışma sistemi içinde takdir komisyonlarının mükelleflerin bu yöndeki taleplerini karşılamaları mümkün değildir. Takdir komisyonları her şeyden önce bu konuda yetkin personele ve fiziki altyapıya sahip değillerdir.

Görüleceği üzere, tebliğ ve kanun hükümleri birlikte değerlendirildiğinde karşılık ayırma nedenlerini 5 ayrı grupta toplamak mümkündür:

- Doğal afetler nedeniyle meydana gelen değer düşüklükleri,
- Fiziki veya kimyasal nedenlerle meydana gelen değer düşüklükleri,
- Teknolojik gelişmeler nedeniyle meydana gelen değer düşüklükleri,
- Moda değişikliği nedeniyle meydana gelen değer düşüklükleri,
- Diğer nedenler, (ekonomik konjonktürden kaynaklanan değer düşüklükleri)

Karşılık ayrılması gereken iktisadi kıymetlerin, işletmenin satmak veya imalatında kullanmak ya da hizmet üretiminde değerlendirmek amacıyla imal edilmiş veya satın alınmış olması gerekmektedir.

Örnek: A işletmesinde yapılan dönem sonu envanter çalışmasında değeri 120.000 TL olan mallarda arıza ortaya çıkmış ve malın değer düşüklüğünün tespiti için işletme, takdir komisyonuna başvurmuştur. Takdir komisyonu malın değerinin %60'ını kaybettiği sonucuna varmıştır. Değeri düşen bu mallar ertesi yıl 40.000 TL'ye satılmıştır. Bu işlemlere ilişkin muhasebe kayıtları şöyle olmalıdır:

_____ / _____	
157- Diğer Stoklar Hesabı	120.000
153- Ticari Mallar Hesabı	120.000
_____ / _____	
654- Karşılık Giderleri Hesabı	48.000
158- Stok Değer Düşüklüğü Karş.Hs.	48.000
_____ / _____	

654 numaralı hesap, dönem sonu işlemleri yapılırken dönem kar veya zararı hesabına intikal ettirilerek kapanacak, 157 ve 158 numaralı hesaplar bilançoda görünecektir.

Malın ertesi yıl satılması durumunda satış kaydı aşağıdaki gibi olacaktır;(KDV ihmal edilmiştir.)

_____ / _____	
100- Kasa Hesabı	40.000
158- Stok Değer Düşüklüğü Karş.Hs.	48.000
620- Satılan Tic. Mal.Maliyeti Hs.	120.000
157- Diğer Stoklar Hesabı	120.000
600- Yurtiçi Satışlar	40.000
644- Konusu Kalmayan Karş. Hs.	48.000
_____ / _____	

4- Diğer Dönen Varlıklar Karşılığı

Yılsonunda ilgili kesin hesaplarına aktarılması mümkün olmayan, kasa, stok ve maddi duran varlık sayım noksanları tutarının, sayım fazlaları tutarının üstünde olması halinde fark kadar karşılık ayrılır. İşte bu karşılıklar diğer dönen varlık karşılıklarını oluşturmaktadır.

Ayrılan karşılıklar bu hesaba alacak, karşılık giderleri hesabına borç kaydedilir. Karşılık nedeninin gerçekleşmesi halinde "197- Sayım Tesellüm Noksanları" hesabı karşılığında bu hesaba borç kaydedilir. Karşılık nedeninin gerçekleşmemesi halinde ise, mevcut karşılık "Konusu Kalmayan Karşılıklar" hesabına aktarılarak iptal edilir (kar yazılır).

Sayım noksanlıkları için ayrılan karşılık giderleri kanunen kabul edilmeyen gider niteliği taşımaktadır.

Örnek: İşletmenin üretim biriminin fuel-oil stokunun yılsonu miktarının kübaj¹⁰ yolu ile ölçülerek belirlenmesi neticesinde 1.900 TL'lik noksanlık olduğu görülmüş ve kesin sonuç alınıncaya kadar "197- Sayım Tesellüm Noksanları" hesabında tutulmasına karar verilmiştir.

¹⁰ Kübaj, bir maddenin hacminin hesaplanması işidir.

Ertesi yıl ocak ayı sonunda stok üzerinde yeniden ölçümleme yapılmış ve kesin noksanlığın 375 TL olduğu ve bu noksanlığın tartı farkından ileri geldiği ve işletme için normal sınırlar içinde olduğu sonucuna varılmıştır.

a) Yılsonu kaydı;

/	
197- Sayım ve Tesellüm Noks. Hesabı	1.900
150- İlk Madde ve Malz. Hesabı	1.900
/	
654- Karşılık Giderleri Hesabı	1.900
199- Diğer Dönen Varlık Karş.Hs.	1.900
/	

b) Ertesi yıl Ocak ayı sonu kaydı;

/	
150- İlk Madde ve Malz. Hesabı	1.525
197- Sayım ve Tesellüm Noks. Hesabı	1.525
<i>Noksan olmadığı anlaşılan kısmın stoklara alınması (1.900-375=1.525)</i>	
/	
199- Diğer Dönen Varlık Karş.Hs.	375
197- Sayım ve Tesellüm Noks. Hesabı	375
<i>Kesin noksanlığın karşılıktan mahsubu</i>	
/	
199- Diğer Dönen Varlık Karş.Hs.	1.525
644- Konusu Kalmayan Karş. Hs.	1.525
<i>Konusu kalmayan karşılığın iptali</i>	
/	

5- Bağlı Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı

Asgari yüzdeleri¹¹ taşımadığı için iştirakler hesabında izlenemeyen, ancak uzun bir süre elde tutulması amaçlanan hisse senetleri ve bunların dışında kalan kısa vadede paraya dönüşme niteliği olmadığı için elde tutulan menkul kıymetlerin borsa veya piyasa değerlerinde önemli ölçüde ya da sürekli olarak değer azalması olduğu tespit edildiğinde ortaya çıkacak zararların karşılanması amacıyla ayrılması gereken karşılıklardır.

Maliyet bedeliyle değerlendirilen bağlı menkul kıymetlerin, değeri maliyet fiyatının altına düşmüş ise meydana gelen değer azalışı bu hesaba alacak, ilgili sonuç hesabına (karşılık giderleri hesabı) borç

¹¹ Asgari yüzdeler hesap bazında anlam ifade ederler. Ortaklık hakkı, yönetime katılma veya oy hakkının yüzdesel dağılımına göre hesapların kullanılması farklılık göstermektedir. Bu asgari yüzdelerin kullanılacağı hesaplar 240-242-245 kodlu hesaplardır.

kaydedilir. İzleyen dönemlerde, değer düşüklüğünü yaratan olayın ortadan kalkması durumunda, bu hesabın borcu karşılığında, "Konusu Kalmayan Karşılıklar" hesabına gelir olarak kaydedilir.

Söz konusu menkul kıymetlerdeki değer düşüklüğü de Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre kanunen kabul edilmeyen bir giderdir.

Örnek: B A.Ş.'nin çıkarmış olduğu hisse senetlerinin %8' ine isabet eden 1200 adet hisse senedi, hissesi 100 TL' den satın alınmıştır. Bu hisse senetlerinin dönem sonunda piyasa değerinin 70 TL' ye düştüğü belirlenmiştir.

		/		
240- Bağlı Menkul Kıymetler Hesabı	120.000			
100- Kasa Hesabı			120.000	
		/		
654- Karşılık Giderleri Hesabı	36.000			
241- Bağlı Menkul Kıy.Değer Düş.Kar. Hs.	36.000			
	70*1200=84.000 TL			
	120.000-84.000=36.000 TL			
		/		

6- İştirakler Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı

İşletmenin doğrudan veya dolaylı olarak diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri veya ortaklık payları olan iştirak paylarının borsa veya piyasa değerlerinde sürekli ya da önemli ölçüde meydana gelen değer düşüklükleri için ayrılan karşılıktır.

Söz konusu karşılık da Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre kanunen kabul edilmeyen giderdir.

Örnek: İşletme yılsonunda, 50.000 TL maliyet tutarı üzerinden izlediği limited şirket şeklinde bir iştirakinde oluşan birikmiş zarardan payına düşen miktar için 9.500 TL değer düşüklüğü karşılığı ayırıyor.

Söz konusu iştirakteki pay 43.000 TL' ye devredilerek, karşılığı çek olarak alınıyor.

a) Karşılığın ayrılması;

		/		
654- Karşılık Giderleri Hesabı	9.500			
244- İştirakler Ser.Payları Değer Düş.Kar. Hs.	9.500			
		/		
		/		
950- KKEG ve Matraha Eklenecek Tutar	9.500			
951- Matraha Eklenecek Alacaklı Hs.	9.500			
		/		

b) İştirak payının devredilmesi;

101- Alınan Çekler Hs.		43.000	
244- İştirakler Ser.Payları Değer Düş.Kar. Hs.		9.500	
242- İştirakler Hesabı		50.000	
644- Konusu Kalmayan Karş. Hs.		2.500	
952- VTOG ve Matrahtan İndirilecek Tutar	7.000		
-Geçmiş dönemlerde matraha eklenmiş giderler			
953- Matrahtan İndirilecek Tutar Ala. Hs. 7.000			

7- Bağlı Ortaklıklar Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı

Şirketin doğrudan veya dolaylı olarak en az %50 nispetinde oy hakkına veya en az bu nispette yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu iştiraklerin sermaye paylarının borsa veya piyasa değerlerinde sürekli ya da önemli ölçüde meydana gelen değer düşüklükleri için ayrılan karşılıktır.

Söz konusu karşılık da Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre kanunen kabul edilmeyen gider niteliğindedir.

8- Diğer Mali Duran Varlık Karşılıkları

Bağlı menkul kıymetler, iştirakler ve bağlı ortaklıklar dışında kalan diğer mali duran varlıklara sahip olan bir işletmenin, söz konusu varlıkların borsa veya piyasa değerlerinde meydana gelen sürekli ve önemli ölçüdeki düşüklükler için ayrılan karşılıktır.

Söz konusu karşılıklar da Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre kanunen kabul edilen bir gider değildir.

5- SONUÇ

Mali tabloların güvenilirliğinin sağlanması ve üçüncü kişilere bilgi akışının sağlıklı bir şekilde temini için karşılıkların ayrılması, muhasebeleştirilmesi ve raporlanması muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda karşılık ayrılması ihtiyatlılık kavramının da bir gereğidir. Bu sayede olası zarar, ziyan ve tazminatlar sonucu aktif değerlerde meydana gelecek azalışa karşı temkinli davranılmış olunmaktadır.

Muhasebe uygulamaları açısından karşılık ayrılması, işletmenin gerçek durumunu yansıtmaya bakımından bir zorunluluk olarak kabul edilebilir. Vergi mevzuatımız açısından ayrılan karşılıkların bir kısmı kanunen kabul edilmeyen gider mahiyeti arz etmektedir. Bu tür giderlerin dönem karına eklenmesi gerekmektedir.

Yukarıda muhasebe ve vergi uygulamalarımız açısından aktifle ilgili karşılıklara örneklerle yer verilmiş ve konu irdelenmiştir.

KAYNAKÇA:

- AKYOL M.Emin ve Muzaffer KÜÇÜK. Tek Düzen Hesap Planı ve Mali Tablolar 2, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2001.
- AKDOĞAN, Nalan ve Orhan SEVİLENGÜL. Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması, Gazi Kitabevi Yayını, Ankara, 2007.
- ŞEKER Sakıp. Dönem Sonu İşlemleri 2, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 1999.
- YILDIZ, A.Murat. Dönem Sonu İşlemlerinin Vergisel Boyutu, Vergi Sorunları Dergisi Özel Eki, Sayı 221.
- Beyanname Düzenleme Kılavuzu, HUD Yayını, 2009
- 213 sayılı Vergi Usul Kanunu.